

ОМБУДСМАН НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ДО
Г-ЖА ЦВЕТА КАРАЯНЧЕВА
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА
44-ТО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

ДО
Г-ЖА АННА АЛЕКСАНДРОВА
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА КОМИСИЯТА ПО
ПРАВНИ ВЪПРОСИ
44-ТО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

ДО
Г-ЖА ДАНИЕЛА ДАРИТКОВА-
ПРОДАНОВА
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ПГ НА ПШ ГЕРБ

ДО
Г-ЖА КОРНЕЛИЯ НИНОВА
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ПГ „БСП ЗА
БЪЛГАРИЯ“

ДО
Г-Н ВОЛЕН СИДЕРОВ
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ПГ „ОБЕДИНЕНИ
ПАТРИОТИ“

ДО
Г-Н МУСТАФА КАРАДАЙЪ
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ПГ ДПС

ДО
Г-ЖА ГЕРГАНА СТЕФАНОВА
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ПГ „ВОЛЯ –
БЪЛГАРСКИТЕ РОДЛЮБЦИ“

ДО
Г-ЖА СТЕФКА СТОЕВА
ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ЦИК

**УВАЖАЕМА ГОСПОЖО КАРАЯНЧЕВА,
УВАЖАЕМА ГОСПОЖО АЛЕКСАНДРОВА,
УВАЖАЕМА ГОСПОЖО СТОЕВА,
УВАЖАЕМИ ДАМИ И ГОСПОДА НАРОДНИ ПРЕДСТАВИТЕЛИ,
УВАЖАЕМИ ЧЛЕНОВЕ НА ЦЕНТРАЛНАТА ИЗБИРАТЕЛНА КОМИСИЯ,**

Обръщам се към Вас във връзка с организираната работна среща по поставени от Централната избирателна комисия (ЦИК) проблеми, свързани с машинното гласуване.

Те засягат пряко политическите права на българските граждани. Като омбудсман, призван да защитава правата на гражданите, представям на Вашето внимание становище, с което да помогна за по-ефективно и своевременно отстраняване на установените затруднения.

На 28 юни 2019 г. в институцията на омбудсмана беше проведен форум, в който участниците обсъдиха възможностите за успешно използване на машинното гласуване на предстоящите местни избори. В рамките на дискусиата те обобщиха причините за възникналите проблеми и представиха своите препоръки.

През последните седмици бяха публикувани няколко сериозни анализа на машинния вот в изборите за членове на ЕП, които са изработени от Обществения съвет към ЦИК, от ЦИК, от сайта „Бивол“ и от Института за развитие на публичната среда.

В контекста на започналата кампания срещу машинното гласуване и информацията за малък брой гласували с машини граждани, бих искала да обърна внимание на факта, че според публично представена информация на „Алфа Рисърч“, дни преди европейските избори, нагласите за гласуване с машини у гражданите бяха 54 %.

В деня на изборите гражданите, гласували с машини в 3000 секции, са 27.5 %. В редица райони като София, Добрич, Габрово делът на гласувалите с машини достига или надхвърля 40%. Следва да бъде отбелязано, че има и такива секции, в които процентът на гласувалите с машини, е близък до 100, например в една от секциите в Добричко - 96.8%, Долни Дъбник, Плевенско - 92.7%, Благоевградско – 91.6 %, в Габрово – 90,1 %. Така, в 310 от секциите с машини са гласували повече от половината избиратели, в 340 секции – между 40 и 50 %. Впрочем, доказателство за интереса към машинния вот са и постъпилите в ЦИК десетки оплаквания на избиратели, че биха искали да гласуват с машини, но в тяхната секция не е поставена такава. Същевременно в 160 секции с машините не е подаден нито един глас, основно в села в областите Кърджали, Разград, Търговище, Хасково. Вместо да се твърди, че това е поради незаинтересованост на избирателите - които са същите български граждани като тези в секциите с преобладаващ машинен вот, следва внимателно да се анализират причините.

Може да се твърди, че причините за неравномерното или недостатъчното използване на машините за гласуване следва да се търсят в липсата на информационна и разяснителна кампания, която да насърчи българските граждани да гласуват с машини, в късното обявяване на обществената поръчка за доставка на машините и общата атмосфера на непрозрачност в процеса на подготовка в т.ч. и по одитиране на машините, в недостатъчната подготвеност на секционните избирателни комисии (СИК), които не насърчаваха използването на машините.

В допълнение, серия от лоши практики в изборния ден бяха отбелязани и от наблюдателите на изборите като липсата на информация на информационните табла за гражданите, че в секцията може да се гласува с машина, машини, скрити от погледа на избирателя зад кашони или обратно поставени с обърнати екрани към самата СИК и видимо нарушаващи тайната на вота, което да разколебае избирателя да избере машинен вот.

Наред с това, важно е да подчертая, че анализите на неправителствените организации и разследващи журналисти показаха, че в 1139 секции има неотчетени предпочитания за кандидатите от различни кандидатски листи като се констатира несъответствие между данните за гласувалите с машината и окончателния протокол с обобщените данни от гласуването, който е представила СИК. В 77 от тези 3000 секции, определени за машинен вот, броят подадени гласове за определена партия е по-голям от посочения в окончателния протокол.

Обяснението за тези разминавания е следното: протоколът, който изготвя СИК, следва да дава сбора между гласувалите за съответната партия с машини и

гласувалите с хартия. Същото важи и за преференциите. Но констатацията на анализаторите е, че в крайния протокол е записано число, което е по-малко от гласовете, подадени с машини. С други думи, отбелязани в протокола са били само хартиените гласове, към които не са прибавени машинните. В този смисъл не става дума за това, че машините неправилно са отчели гласовете на гражданите, а че СИК е написала неверен (сгрешен) протокол. Следва да се отбележи, че анализът на тези дефицити бе възможен именно защото се проведе машинен вот, резултатите от който пренесени от флаш-паметите, бяха самостоятелно публикуван като отворени данни.

Това несъответствие, според анализаторите, се дължи на проблеми в работата на изборната администрация - СИК, РИК и ЦИК, а не на проблеми с машинното гласуване, каквото внушение се опитва да направи самата ЦИК.

От значение е обстоятелството, че протокола на СИК за резултатите от гласуването, в частта за отразяване на машинния вот бе променен спрямо този, който ЦИК беше утвърдила за президентските избори през 2016 г. (това са последните избори преди евроизборите, на които имаше машинно гласуване). В протокола за президентските избори имаше полета в които вотът на гражданите, подаден с машина, се изписваше паралелно на хартиения, преди двата вота да бъдат сумирани. Сега СИК трябваше да попълнят в протокола директно окончателния сбор между гласовете за партии и преференциите, подадени с машините и с хартиените бюлетини, като извършат предварително сумирането им на отделен лист, извън протокола. Никаква индикация в протокола не подсказваше на СИК да извърши това действие. Повечето СИК са допуснали именно тази грешка, представяйки в РИК протокол без машинните резултати за партии и преференции.

Резонен е въпросът, след като тези грешки в протоколите на СИК са били установени, защо първо РИК, а после и ЦИК не са ги коригирали при първичното въвеждане или повторното въвеждане на данните.

В този смисъл е коректно да се посочи, че не машините не си свършиха работата, а изборната администрация, която провежда и организира изборите.

Сред причините, довели до проблеми с машинното гласуване, следва да бъде посочен и фактът, че методическите указания на ЦИК относно произвеждането и начина за машинно гласуване в СИК бяха приети и публикувани точно пет дни преди изборния ден. Освен че този срок е крайно недостатъчен, указанията се появиха след като обученията на РИК, а и на повечето СИК, бяха приключили.

Организацията на изборите, проведена в изключително кратки срокове има и други негативни страни.

От информация, която е публична, се знае, че технически неизправности от тези 3000 машини показаха около 10 на брой. По данни на фирмата-изпълнител всъщност е било невъзможно тези машини да бъдат подменени, не заради липса на други, а заради самата организация на машинното гласуване, създадена от ЦИК.

Следва да напомня, че в отворено писмо до ЦИК, институцията на омбудсмана, настоя за контролна проверка между броя на контролните разписки от гласувалите с машини и броя на гласувалите, според окончателния машинен протокол, за да се повиши доверието в процеса и да се констатира, че няма никакви разлики при отчитане на машинния вот. Това предложение не беше възприето от ЦИК. В същото писмо посочих и проблема с протокола на СИК, който се прояви с пълна сила на изборите.

На толкова късен етап, дни преди изборите, в писмото не беше повдигнат въпросът за сертифицирането на машините, защото беше ясно, че вече няма какво да се направи, но този въпрос е важен.

В този смисъл, за да се действа превантивно и за следващите избори, е важно да си отговорим на следния въпрос: защо ЦИК взе решение да наеме, вместо да купи машините, при това на цени, с които машините можеха да се купят. Този въпрос е съществен, защото една от основните констатации в доклада на ЦИК е, че машинните гласове са много скъпи, тъй като струват по 59 лв. на глас. След като са похарчени 9 млн. лв. за наем сега, ако се спазва законът, трябва да се похарчат 18 млн. лв. за местните избори през есента, а от 1 януари следващата година - 36 млн. лв.

Предвид това, да се каже, че гласът на гражданите е скъп с машини, от тези, които оскъпяват този глас, е некоректно.

Важно е да сме наясно и с това нарушено ли е правото на общо, равно и пряко избирателно право на гражданите в случаите, в които гласът им не се отчита в окончателните резултати, дори и когато се отнася само за неотчетена преференция.

И още, имаме ли свободни и честни избори, ако доказателствата за това, че не се отчитат подадени гласове, са публикувани на интернет страницата на ЦИК?

Всъщност доказателството, че не се отчитат гласове, подадени от български граждани, го имаме благодарение на машините. Като обществен защитник не приемам аргумента, че през есента на 2019 г. ни очакват много тежки избори с 4 вида бюлетини. Това афиширано твърдение на различни експерти е несъстоятелно, тъй като сме наясно, че гласуването с машини е лесно, отчитането е автоматично, без намеса в преброяването и единствения ангажимент на СИК е да сумира данните от машинния протокол с тези от гласуването с хартиени бюлетини.

Именно предизвикателството на сложни избори, каквито са местните избори с 4 вида бюлетини, е най-сериозният аргумент в полза на машинното гласуване. Колкото повече граждани гласуват с машината, толкова по-малко ще броят членовете на СИК. Разбира се, ако организацията започне отсега, ако изборните книжа, конкретно протоколите на СИК бъдат утвърдени по-рано и така че да не допускат неотчитане на подадени гласове, ако се проведе навременна и качествена разяснителна кампания, това е най-сериозната гаранция за честни избори и за справедливо и точно отчитане на гласовете на българските граждани.

С оглед на гореизложеното и след обсъждането на проблема на проведения в институцията на омбудсмана форум, Ви представям предложенията, направени от присъствалите граждански организации, наблюдатели на изборите, изборни експерти, извънпарламентарни партии:

- Ограничаване на промените в изборното законодателство до минимум 6 месеца преди избори.
- Изборът наем или закупуване да бъде направен мотивирано, още отсега, въз основа на анализа на опита от минал вот и обществен дебат, включващ основните параметри;
- Да бъде обявена обществената поръчка за осигуряване на машини за изборите наесен още отсега, така както ЦИК вече започна подготовката за осигуряване на хартиените бюлетини;
- Свикване в спешен порядък, преди лятната ваканция, на институциите на кръгла маса, с участие на всички участници в процеса, за обсъждане на проблемите и набелязване на мерки по преодоляването им. Изготвяне на индикатори за отчитане на напредъка при използването на машинното гласуване.

- Подобряване на разяснителната кампания на ЦИК за правата на избирателите и начините за гласуване (преференции, машинно гласуване, др.). Кампанията следва да информира гражданите относно предимствата на машинното гласуване и да не допусне разпространяване на факти, които да ги въведат в заблуждение („фалшиви новини“). Информационната кампания за машинното гласуване следва да започва по-рано, поне месец преди деня за гласуване, и да включва мотивиращи елементи, като се наблегне на бързината, удобството и сигурността на технологията;
- Спазване от страна на ЦИК на законоустановените принципи за публичност и прозрачност при провеждане на всички заседания на Комисията, включително работните, които да се излъчват в цялост и да се публикуват пълните протоколи от тях. Публикуване на всички релевантни доклади относно проведения машинен вот в т.ч. доклад на одиторите, постъпилите в ЦИК писма-доклади на РИК и др.
- Публичност на критериите, определени от ЦИК, по които се извършва одитиране и/или сертифициране на машините за гласуване;
- Осигуряване на няколко машини за предварителен „обществен одит“ чрез публични демонстрации на процеса на гласуване - евентуално с бюлетина с фиктивни политически субекти и с участието на лица, несвързани с подготовката и произвеждане на избори, което ще спомогне и за установяване на евентуални предизвикателства;
- Навременно публикуване на методически указания за работа в секциите с машинно гласуване, за да има достатъчно време за подготовка на изборната администрация, и осигуряване и гарантиране на тайната на вота при гласуване с машина; ясни указания за начина на поставяне на машините;
- Промяна в модела на обучение на представителите на РИК и СИК - за да се повиши качеството на тяхната работа и да се гарантира коректното отчитане на изборните резултати; ЦИК като постоянно действащ орган може да провежда обучения и разяснителна кампания и в междуизборен период;
- Ангажираност на политическите субекти, които имат представители в избирателните комисии по отношение на подготовката на членовете от квотите им в РИК и СИК и тяхната съпричастност и отговорно отношение към изборния процес; Да не се допуска неоснователна и масова подмяна на членове на СИК в последния момент, особено в изборния ден;
- Промяна и опростяване на протоколите на СИК - за да се ограничат възможностите за допускане на технически грешки при отчитане и вписване на резултатите; Отбелязване на подадените с машина гласове за отделните участници и преференциите за кандидатите; Обхватът на числовите данни, които ще бъдат публикувани, включително в машинно четим формат, следва да е известен предварително;
- Евентуално, премахване на необходимостта данните от машинния протокол да се пренасят върху хартиения протокол на СИК. В този случай да има

възможност наблюдателите и представители на партии да се снабдят с ксерокопия на двете части на протокола;

- Въвеждане на контролно преброяване на хартиените разписки от машинното гласуване за съответствието им с крайния машинен протокол; процедурата следва да е публична, в избрани на случаен принцип избирателни секции в края на изборния ден.

Не на последно място, бих искала да обърна внимание на въпроса за електронното гласуване. Припомням, че ЦИК има задължение до края на месец юли 2019 г. да създаде постоянно действащо специализирано звено за техническо осигуряване и контрол на електронното гласуване, а до края на месец март 2020 г. да приеме пътната карта за произвеждането му. Факт е, че проектът на Държавна агенция „Електронно управление“ за дистанционното електронно гласуване имаше срок до 31.12.2018 за реализиране на системата, но всички замълчаха и никой не обясни защо не се работи по този проект и изобщо какво се случи с него, а той е на стойност 1,5 млн. лв. европейско финансиране.

Предвид изложеното се обръщам към Вас с настояване да не се допуска отмяна на машинното гласуване под предлог, че е скъпо и създава много проблеми. Премахването на възможността за машинен вот за избирателите може да постави в риск честността на изборите и да се изгуби и без това ниското доверие в изборния процес, а е и предпоставка изобщо да не се стигне до електронно гласуване.

С уважение,

МАЯ МАНОЛОВА
ОМБУДСМАН НА
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ